

ŠKOLNÍ PREVENTIVNÍ STRATEGIE

NA OBDOBÍ 2021-2025

Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Trutnov

Horská 160, 541 02 TRUTNOV

E-mail: mzps.trutnov@volny.cz

www.mzpstrutnov.cz

Vypracovala: Mgr. Iva Gallová

Školní metodik prevence

E-mail: gallova@mzpstrutnov.cz

Úvod

Školní preventivní strategie je dlouhodobým programem školy a je součástí jeho vzdělávacího programu. Vychází z vnitřních i vnějších zdrojů školy, ze specifických možností školy, a to po personální i finanční stránce. Školní preventivní strategie je zaměřena na dlouhodobé, střednědobé i krátkodobé cíle, je přizpůsobena sociálnímu a kulturnímu prostředí školy a je plánována v souladu s jejím řádným uskutečňováním. Přílohou tohoto dokumentu je Školní preventivní program proti šikaně, který je nezbytnou součástí dlouhodobé preventivní strategie zaměřené na odpovědné udržování bezpečného prostředí školy, schopnosti pedagogů a žáků činit zodpovědná rozhodnutí, která se týkají problematiky rizikového chování. Pomáhá zejména jednotlivcům ze sociálně slabých nebo rizikových skupin, podporuje zdravý životní styl a v neposlední řadě poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu školy (dále jen MPP), který je tvořen vždy na období jednoho školního roku.

Obsah

1.	Základní údaje a charakteristika školy	4
2.	Legislativní ukotvení	5
2.1.	Okruhy nejčastějších forem rizikového chování	6
2.2.	Druhy prevence	6
3.	Cíl strategie	7
3.1.	Cílové skupiny prevence	9
4.	Personální zajištění	10
5.	Evaluace	12
	Seznam příloh	13

1. Základní údaje a charakteristika školy

Název: Mateřská škola, Základní škola a Praktická škola, Trutnov
Adresa: Horská 160, Trutnov, 541 02
Zřizovatel: Královéhradecký kraj, Pivovarské náměstí 1245, Hradec Králové, 500 03
Práv. forma: příspěvková organizace
Ředitel: Mgr. Jaromír Vašíček
Zástup. řed.: Mgr. Karin Hladká
Telefon: 499 733 386, 732 457 024
E-mail: mzps.trutnov@volny.cz
web: www.mzpstrutnov.cz

Škola sdružuje:

- Mateřskou školu
- Základní školu
- Školní družinu
- Školní jídelnu – výdejnu
- Střední školu

Školní rada: zástupce zřizovatele, zástupce rodičů – předsedkyně ŠR, zástupce pedagogických pracovníků – jednatele ŠR

Charakteristika školy:

Založení školy je datováno již od roku 1947. V roce 2000 se škola stala příspěvkovou organizací a od 1. 10. 2001 je zřizovatelem školy Královéhradecký kraj. Základní škola je specifická svým zaměřením na vzdělávání žáků podle §16 odst. 9 (různý stupeň mentálního postižení, kombinované vady, vady řeči apod.). V posledních čtrnácti letech jsou v tomto zařízení vzděláváni žáci s mentálním postižením a žáci s lékařskou diagnózou autismus na dvou typech škol – základní škola praktická a základní škola speciální. V roce 2008 byla škola sloučena se základní školou a mateřskou školou při nemocnici a od září 2010 se její součástí stala i mateřská škola, která zajišťuje předškolní vzdělávání dětí se zdravotním postižením a logopedickými vadami. Další součástí školy se v září 2012 stala Praktická škola. Jejím úkolem je střední vzdělávání a navazuje na základní školu speciální.

Škola je situována v okrajové části města, v blízkosti městského sportovního areálu Horní Staré Město. Zařízení školy umožňuje v dostatečné míře realizaci preventivních a volnočasových aktivit. Škola je vybavena speciální místností Snoezelen, která je určena všem žákům školy. Slouží především k celkovému zklidnění, rozvoji verbální i neverbální komunikace, ke stimulaci smyslů a odbourávání rizikových projevů jedince, posílení schopnosti adaptace, socializace, ke snížení poruch chování, pozornosti, nesoustředěnosti, také k odbourávání impulzivity a podpoře kognitivní a emocionální složky osobnosti.

K dalším možnostem osobnostního rozvoje dětí slouží relaxační místnost, žákovská knihovna, počítačová učebna, cvičná kuchyňka, pracovní dílny, tělocvična a k dispozici je i pozemek sloužící k pěstitelské činnosti žáků. Žáci mají dostatečný prostor k pohybovým aktivitám nejen v areálu školy, ale i na přilehlé ploše městského sportoviště. Škola poskytuje svým žákům stálou nabídku zájmových kroužků a volnočasových aktivit. Školní družina realizuje, ve svých třech odděleních, výchovný program "Učíme se pro život". Důraz je zde především kladen na individuální zájmovou činnost jednotlivých žáků.

2. Legislativní ukotvení

Školní preventivní strategie je v souladu se základním strategickým dokumentem MŠMT Národní strategií primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2019-2027, která navazuje a zároveň vychází z vyhodnocení Národní strategie primární prevence rizikového chování na období 2013-2018. Strategie je v souladu s dalšími koncepčními dokumenty, jakými jsou: Strategie vzdělávací politiky ČR, Akční plán inkluzivního vzdělávání, Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2016 až 2020, Národní strategie protidrogové politiky, Strategie reformy psychiatrické péče, Národní strategie ochrany a podpory zdraví a prevence nemocí a její akční plány v oblasti omezení zdravotně rizikového chování.

Strategie je v souladu s legislativou v oblasti primární prevence, kterou definuje Zákon č. 561/2004 Sb. Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Dále zákonem č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů a Vyhláškou o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních č. 72/2005 Sb., v platném znění.

2.1. Okruhy nejčastějších forem rizikového chování

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR zpracovalo „Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních“. Primární prevence se zaměřuje především na předcházení rozvoje rizik, které směřují zejména k následujícím rizikovým projevům v chování žáků:

1.	Agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, domácí násilí, krizové situace spojené s násilím, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie, krádeže, loupeže, vydírání, vyhrožování
2.	Záškoláctví
3.	Závislostní chování, užívání různých typů návykových látek, netolismus, gambling
4.	Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů
5.	Spektrum poruch příjmu potravy
6.	Negativní působení sekt
7.	Sexuální rizikové chování

Zdroj: MŠMT, 2010, online

2.2. Druhy prevence

Veškeré konkrétní aktivity realizované s cílem předejít problémům a následkům spojených s rizikovými projevy chování nebo minimalizováním jejich dopadů a zamezením jejich rozšíření lze považovat za primární prevenci. Ta se člení na specifickou a nespecifickou. Specifická prevence se zaměřuje na takovou práci s jedinci, u níž lze v případě její absence předpokládat další negativní vývoj, snaží se předcházet nebo omezovat nárůst jeho výskytu. Rozeznáváme tak:

- **Všeobecnou specifickou primární prevenci**, která je zaměřena na cílovou skupinu, např. třídu, zatím bez známek rizikového chování, selektivní specifickou primární prevenci zaměřenou na primární cílovou skupinu, u níž chceme cíleně zamezit vzniku rizikového chování, indikovanou specifickou primární prevenci (je též označována jako včasná intervence), předchází sekundární prevenci, tj. přímé individuální práci s klientem.

- **Za nspecifickou primární prevenci** považujeme veškeré činnosti, aktivity, které tvoří nedílnou součást primární prevence. Jejím obsahem jsou všechny metody a přístupy umožňující rozvoj harmonické osobnosti člověka, včetně možnosti rozvíjení nadání, zájmů a pohybových a sportovních aktivit.

Sekundární prevence představuje předcházení vzniku, rozvoje a přetrvávání rizikového chování. Je tedy včasnou intervencí, poradenstvím a léčením zároveň.

Terciární prevence v obecném slova smyslu představuje vytváření mechanismů, které by zabránily opakování. Zaměřuje se zejména na jedince opouštějící ústavní a ochrannou výchovu (srov. MŠMT 2009; Matoušek, Kroftová 2003; Vojtová 2010; Janků 2009).

Základním principem primární prevence rizikového chování u žáků je výchova k předcházení a minimalizaci rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládání zátěžových situací osobnosti. Jedná se o prevenci v uvedených oblastech, jejímž cílem je zabránit výskytu rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce omezit škody způsobené jejich výskytem mezi žáky.

3. Cíl strategie

Aktivity školy jsou cíleně směřovány k prokazatelně efektivní specifické primární prevenci a eliminaci aktivit z oblasti neefektivní primární prevence. Tyto cíle jsou orientovány k rozpoznání a zajištění pomoci včasné intervence nebo krizové intervence zejména v případech: traumatických zážitků domácího násilí, šikanování, násilného chování, týrání a zneužívání dětí, ohrožování výchovy dítěte, experimentování s návykovými látkami (legální a nelegální návykové látky), rizikových stravovacích návyků vedoucích k poruchám příjmu potravy (mentální bulimie, mentální anorexie).

Efektivní primární prevence – kontinuální a komplexní programy, interaktivní programy v menších skupinách, vytváření dobrého klimatu ve třídě a skupině, především programy pomáhající odolávat žákům sociálnímu tlaku zaměřené na zkvalitnění komunikace, osvojování a rozvoj sociálně emočních dovedností a kompetencí, konstruktivní zvládání konfliktů a zátěžových situací, odmítání legálních a nelegálních návykových látek, zvyšování zdravého sebevědomí a sebehodnocení, posilování odvahy, stanovování realistických cílů, zvládání úzkosti a stresu apod. Principy efektivní a vyhodnotitelné prevence jsou založeny na soustavnosti a dlouhodobosti, aktivitě, přiměřenosti, názornosti, uvědomělosti.

Nespecifická primární prevence – veškeré aktivity podporující zdravý životní styl a osvojování pozitivního sociálního chování prostřednictvím smysluplného využívání a organizace volného času, například zájmové, sportovní a volnočasové aktivity a jiné programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti, k odpovědnosti za sebe a své jednání. Tento typ prevence je významný v kontextu aplikace různých efektivních a vyhodnotitelných specifických programů.

Cílem Školní preventivní strategie je předcházet či snižovat míru rizikového chování a poskytovat ochranu před dopady rizikového chování, pokud byl už zaznamenán jeho výskyt. Neméně důležitým cílem je komplexní spolupráce při respektování jednotlivých kompetencí pedagogů, žáků a rodičů. Cíle Školní preventivní strategie na období 2021-2025 jsou z hlediska času zaměřeny na **tři hlavní typy cílů**.

1. Dlouhodobé cíle:

- Podpora vzdělávání a rozvoje vzdělávacích programů v oblasti primární prevence,
- udržování efektivní spolupráce a podpory komplexních vazeb mezi všemi zúčastněnými subjekty (pedagogičtí pracovníci, vedení školy, žáci, zákonní zástupci, spolupracující instituce - OSPOD, SPC, PPP, apod.),
- prohlubování kompetencí pedagogických pracovníků jejich systematickým vzděláváním,
- předcházení výskytu šikany,
- zajištění volnočasových aktivit a mimoškolního vzdělávání žáků,
- vytváření na pozitivních vztahů mezi žáky a učiteli a mezi žáky navzájem, vytváření podmínek pro pocit bezpečí žáků a pedagogů, udržování zdravého klima ve škole.

2. Střednědobé cíle (vycházejí z dlouhodobých cílů):

- Zajištění poradenství pro třídní učitele prostřednictvím konzultací s výchovným poradcem a školním metodikem prevence,
- zajištění pravidelné komunikace mezi zákonnými zástupci žáků a pedagogickými pracovníky,
- kvalitní výchovné působení a vedení žáků k osvojování návyků vedoucích ke zdravému životnímu stylu a ekologické výchově, upevňování znalostí žáků o základních lidských právech a hodnotách společenského chování,
- monitoring aktuálních forem rizikového chování žáků ve škole,
- předcházení rizikům spojených s konfliktními situacemi souvisejícími s mimoškolními aktivitami žáků.

3. Krátkodobé cíle (vycházejí ze střednědobých cílů):

- Jsou řešeny v Minimálním preventivním programu školy, který je vypracován vždy na konkrétní období jednoho školního roku.

3.1. Cílové skupiny prevence

Primární cílovou skupinu etopedicky zaměřené prevence tvoří děti, mládež a pedagogičtí pracovníci, sekundární cílovou skupinou jsou potom zákonní zástupci dětí a veřejnost.

Žáci a studenti

Školní preventivní strategie je primárně zaměřena na cílovou skupinu žáků 6 až 15 let, vzhledem ke specifčnosti žáků školy je obvyklý individuální přístup nejen k výuce žáků, ale i ke vzdělávání a výchovy preventivní problematiky. Prevence sociálně patologických jevů u žáků musí být do vzdělávacích osnov začleněna přirozeným způsobem tak, aby se tato prevence stala samozřejmou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita školy. Všechny činnosti jsou přizpůsobeny biologickému a zejména mentálnímu věku žáků a zásadám efektivní primární prevence.

Pedagogové a další pedagogičtí pracovníci školy

Hlavním garantem předávání informací o plnění preventivního plánu pro daný školní rok je školní metodik prevence (dále jen ŠMP). Zvyšuje povědomí všech zaměstnanců školy o síti odborné pomoci a otevřeně diskutuje o požadavcích jednotlivých učitelů a kompetencích ŠMP. Informační systém – systém spolupráce při předávání informací pedagogům i nepedagogickým pracovníkům školy o postupu realizace aktuálního Minimálního preventivního programu školy (dále jen MPP).

Vzdělávání v oblasti prevence – vzdělávání zahrnuje odborné vzdělávání ŠMP, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků. Vzdělávací plán reaguje na aktuální vzdělávací potřeby školy, finanční možnosti školy a využívá akreditovaných a osvědčených vzdělávacích programů. Vzdělávání umožňuje aktivní spolupráci všech pracovníků při tvorbě MPP.

Zákonní zástupci

Důraz je kladen především na efektivní spolupráci a informovanost zákonných zástupců o postojích školy k preventivní strategii a možnostech intervence v případě nějakého problému či provinění ze strany jejich dítěte. Zvýšení důrazu na zpětnou vazbu a prohloubení vzájemné spolupráce.

Informační servis pro zákonné zástupce:

- třídní schůzky
- konzultační hodiny vyučujících
- konzultační hodiny výchovného poradce, preventisty
- webové stránky školy, výroční zpráva
- písemná sdělení školy, distribuce informačních materiálů

4. Personální zajištění

Vedení školy: zodpovídá za prevenci a poskytování poradenských služeb. Vytváří materiální, personální a časové podmínky pro předcházení rizikového chování.

Školní metodik prevence: koordinuje tvorbu a kontroluje realizaci preventivního programu školy. Koordinuje a participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na konkrétní formy rizikového chování. Metodicky vede pedagogické pracovníky školy v oblasti prevence rizikového chování.

Výchovný poradce školy: zajišťuje poradenskou, informační a metodickou činnost.

Poskytuje žákům rady ohledně jejich budoucího povolání. Pomáhá žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, a to depistáží a integrací těchto žáků. Umožňuje individuální kontakt mezi rodiči a školou konzultačními hodinami. Podílí se na tvorbě individuálních vzdělávacích plánů žáků.

Pedagogičtí pracovníci školy: participují na realizaci preventivních aktivit školy, spolupracují a konzultují problematiku prevence s Výchovně-preventivním týmem. Třídní učitelé průběžně provádějí diagnostiku jednotlivých žáků a celé třídy.

Výchovně – preventivní tým:

Složení: Mgr. Martina Tučková – výchovný poradce

 Bc. Iva Gallová – školní metodik prevence

 Mgr. Dagmar Slaninová – koordinátor pro komunikaci v SPC

Spolupracující subjekty:

Středisko výchovné péče Varianta

Mládežnická 536, Trutnov 541 02

Mob.: (+420) 731 389 631

E-mail: svp.varianta@seznam.cz

Pedagogicko-psychologická poradna Královéhradeckého kraje - Pracoviště Trutnov

Horská 5, Trutnov – Střední předměstí, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 499 813 080

E-mail: info@ppptrutnov.cz

SPC Trutnov

Na Struze 8, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 731 582 421

E-mail: spc.tu@centrum.cz

OSPOD Trutnov

MěÚ Trutnov, Slovanské náměstí 165, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 499 803 331

Městský úřad Trutnov

Slovanské náměstí 165, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 499 803 111, (+420) 499 803 103

E-mail: mesto@trutnov.cz, podatelna@trutnov.cz

RIAPS Trutnov

Procházková 818, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 499 814 890

E-mail: riaps@riaps.cz

Městská policie Trutnov

Slovanské náměstí 165, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 499 803 292, (+420) 499 813 064

linka tísňového volání 156

E-mail: mpolicie@trutnov.cz

Policie České republiky

Roty Nazdar 497, Trutnov 541 01

Tel.: (+420) 974 539 229

E-mail: tu.int@pcr.cz

5. Evaluace

Evaluační analýza Školní preventivní strategie na období 2021 až 2025 proběhne v roce 2025. Za zpracování této analýzy zodpovídá školní metodik prevence, který následně, dle zjištěných závěrů, bude posuzovat četnost a formy rizikového chování ve školním prostředí. Principem efektivního vyhodnocení prevence je nutná dlouhodobá spolupráce všech zainteresovaných

subjektů a spolupracujících institucí. Pozornost bude především zaměřena na predikci a včasné odhalení latentních forem rizikového chování. Dle závěrů evaluační analýzy bude upravena Školní preventivní strategie na následující období. Evaluační závěr bude zveřejněn ve Výroční zprávě školy a aktuálním MPP školy, oba tyto dokumenty budou také přístupné pro veřejnost a zákonné zástupce žáků na webových stránkách školy.

Seznam příloh

Školní preventivní program proti šikaně	1
--	----------

Školní preventivní program proti šikaně

Úvod

Školní preventivní program proti šikaně byl zpracován na základě informací a metodických doporučení čerpaných z materiálů MŠMT, které se problematikou šikany, jako významného rizikového jevu, zabývá a zpracovalo ji v dokumentu vydaném v roce 2016 jako Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (č.j. MSMT-21149/2016) k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Školní preventivní program je primárně určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále nepedagogickým pracovníkům, žákům a jejich zákonným zástupcům. Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování ve škole, tedy i šikany. Ředitel školy má zároveň odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance, tedy také za prevenci šikany zaměřené na učitele.

Škola řeší každoročně problematiku rizikového chování v aktuálním Minimálním preventivním programu školy (dále jen MPP), který ve své příloze obsahuje Krizový plán školy, v tomto dokumentu je popsán podrobný postup při výskytu šikany v prostorách školy nebo na akcích pořádaných školou.

1. Zmapování aktuální situace – evaluace

V předchozích letech proběhlo ve škole mnoho aktivit zaměřených na prevenci šikany, které probíhaly nejen prostřednictvím výuky, ale i realizací akcí konaných na podporu spolupráce žáků a celého kolektivu. Součástí preventivního působení byly také aktivity jednotlivých třídních učitelů, které zahrnovaly konzultace s rodiči a konkrétními žáky, kteří vykazovali některé známky rizikového chování. Škola aktivně spolupracuje s externími institucemi, které se zabývají pomocí v oblasti problematiky rizikových forem chování. Ve škole působí školní preventivní tým, který umožňuje konzultace dle potřeby nejen svým kolegům, ale i žákům nebo jejich zákonným zástupcům, dále probíhají pravidelné konzultace výchovného poradce školy a zákonných zástupců jednotlivých žáků. Škola zajišťuje podporu a rozvoj pedagogů v podobě dalšího vzdělávání a prohlubování jejich znalostí v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování

postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků.

2. Charakteristika šikany

Specifická forma agrese, cílené jednání umožňující fyzickým či psychickým týráním druhých získat nad nimi pocit převahy, určité výhody. **Toto jednání je opakované.** Obětí se stávají většinou sociálně či fyzicky nebo psychicky znevýhodnění jedinci s nízkým sebevědomím. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese. Proces šikanování prochází několika fázemi. Počáteční fáze jsou charakteristické ostrakismem vyhlédnuté oběti, následuje přitvrzení manipulace (převážně fyzického charakteru) a konečné fáze postihují celý kolektiv, který je rozdělen na dvě části, a to na část agresorů a těch, kteří se postavili na stranu oběti. Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem.

2.1 Podoby šikany

- Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek).
- Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. kyberšikana, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo

facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti.

2.2 Stadia šikanování (Kolář, 2011)

První stadium: Zrod ostrakismu Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Bud' jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém

a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan: U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezádá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

2.3 Varovné signály při výskytu šikany

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.: posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet; účet např. z důvodu etnicity, sexuální orientace, náboženského vyznání apod.; kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejm. pronášené nepřátelským, nenávisťným, pohrdavým tónem; nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil; příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem; skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků; nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich; honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí; rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout; žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.: žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády; při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními; při přestávkách vyhledává blízkost učitelů; má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený; působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči; stává se uzavřeným; jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje; jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené; zašpiněný nebo poškozený oděv; stále postrádá nějaké své věci; odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy; mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy; začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole; odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Zákonní zástupci žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikánování:

za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi; dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.; dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem; nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach; ztráta chuti k jídlu; dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o odvoz autem; dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu); usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"; dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně; dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad; zmínky o možné sebevraždě; odmítá svěřit se s tím, co ho trápí; dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze; dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí; dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, projevuje i zlobu vůči rodičům; dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma; své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.); dítě se vyhýbá docházce do školy; dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

3. Preventivní opatření školy

- Všichni pedagogičtí pracovníci ve škole se snaží vytvářet bezpečné prostředí důvěry, založené na přátelských vztazích mezi pedagogy a žáky, ale zejména na přátelských vztazích mezi žáky.
- Ve školním řádu je uvedeno, jak se mají žáci chovat v prostorách školy. Také jsou v něm uvedeny postihy za jeho porušování. Vždy na začátku školního roku jsou nejen žáci, ale i jejich zákonní zástupci seznámeni se školním řádem. Školní řád je také k dispozici na webových stránkách školy.
- Motivujeme rodiče žáků ke spolupráci se školou nejen v oblasti šikany. Snažíme se navodit pocit důvěry, kdy rodič otevřeně komunikuje s pedagogem a je schopen upozornit na rizikové chování u svého dítěte, ale zejména ve vztahu spolužáků k němu.
- Ve škole probíhají aktivity zaměřené na prevenci šikany při výuce i mimo vyučování, zahrnuté ve Školním preventivním programu.
- Všechny projevy šikany okamžitě řeší třídní učitelé spolu s výchovně-preventivním týmem školy a podle závažnosti jsou ihned oznámeny zákonným zástupcům žáků, případně,

dle kompetence k jeho řešení, konkrétnímu spolupracujícímu subjektu.

- V případě řešení případů šikany jsou o této situaci informováni všichni pedagogičtí pracovníci na pedagogické radě nebo na pracovní poradě.

3.1. Specifická preventivní opatření zaměřená na učitele

- Školní preventivní program je založen na celoškolním přístupu. Škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany.
- Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry. Podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů, zároveň má škola jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, jak s tím bude nakládáno.
- Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě a na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování, vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci. Vyhýbá se konfrontačnímu tónu a posiluje zapojení žáků do výuky. Činí výuku pro žáky zajímavou, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků, jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod.
- Pedagog očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků a nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou. Při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje. Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy, všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je. Podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák cítí přijatý.

4. Postup při podezření na šikanu

Postup při výskytu šikany je součástí dokumentu Krizového plánu školy, který je připojen k MPP aktuálního školního roku:

1. Je nutné rozlišit hranici, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese (bývá někdy nezřetelná). U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jeden z hlavních znaků tohoto jednání je, že je opakované a dlouhodobé.
2. Pedagogický pracovník (pověřený vedením školy – výchovný poradce, školní metodik prevence) vyhodnotí závažnost situace a informuje vedení školy a ostatní členy pedagogického sboru.
3. Dle závažnosti zjištěných informací, rozhodne vedení školy o pomoci externích odborníků. Při řešení by měl být kladen akcent na to, že žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn. Je důležité se samotným žákem probrat, co škola může udělat pro to, aby se opět cítil bezpečně.
4. Součástí řešení pak musí být vždy nastavení ozdravných mechanismů pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (třídu). Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina či menšina).
5. Škola dále pracuje s agresorem (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i s obětí šikany. V případě potřeby doporučí zákonnému zástupci péči dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Škola má nezpochybnitelnou odpovědnost za své žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, neprodleně řeší jeho projevy a všem obětem poskytne okamžitou pomoc.

Po celou dobu řešení škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí a ukazuje, že je toto téma považováno za vážné. Škola eviduje projevy šikany a dále reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány a nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování.

Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech: Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností nebo při poskytování školských

služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona). Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte.

Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů či provinění vydírání §235, omezování osobní svobody § 213, útisku § 237, ublížení na zdraví §221-224, loupeže §234. Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyrozumění do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.